

Daniela GHELTOFAN
(Universitatea de Vest din
Timi oara)

Categoriile func ional-discursive ale antonimiei

Abstract: (Functional Categories of Antonymy in Romanian) In Romanian linguistics are studies related to the dynamics of antonymic contexts (Buc 1976; Sârbu 1977; Vr nceanu-For scu 1984, 2005; Bârlea 1999; Barbu Mititelu 2010, etc.). However, according to recent directions in linguistics, further investigations are required on discourse functions of antonymy. The purpose of the present study is to identify the functional categories of antonymy in Romanian, by applying the findings of the English lexicologists Jones *et al.* (Jones 2002, Murphy *et al.* 2009). S. Jones (2002, 2007) identified several categories. There are two major types – Ancillary antonymy and Coordinated antonymy, involving the use of canonical antonyms in discourse, characterizing the functional relations between members of this pairs. Using Romanian corpora of 2074 sentences from Dictionary of antonymy (Buc 2007), we identified and described discourse functions of antonymy. In my opinion this categorization reveals functional potential and contextual semantics of antonym pairs in Romanian discourse, contributing to a better understanding of the linguistic and discursive mechanisms, and providing viable tools for compiling proper lexicographical inventories.

Keywords: discourse, canonical antonyms, antonymic contexts, functional categories, discourse antonymy

Rezumat: În lingvistica românească exist studii despre „dinamica antonimelor în context” (Buc 1976; Sârbu 1977; Vr nceanu-For scu 1984, 2005; Bârlea 1999; Barbu Mititelu 2010 etc.). Cu toate acestea, în lumina noilor direc ii i teorii din lingvistic , se impun i alte investiga ii asupra ipostazelor discursive ale antonimelor. Antonimia, sub aspect func ional, a primit diverse denumiri conven ionale ca: *antonimie discursiv* , *antonimie (con)textual* , *antonimie func ional* . Se întrebuinteaz sintagma conceptual *context antonimic* care reprezint , de asemenea, posibilit ile combinatorii ale termenilor opozabili clasici i neclasici în diferite contexte. În lucrarea noastr , pe baza modelului elaborat de lexicologii englezi M. Lynne Murphy, Carita Paradis, Caroline Willners i S. Jones, (2009), vom propune o clasificare a func iilor discursive ale antonimiei în limba român , cu scopul de a oferi o nou perspectiv asupra perechilor canonice, l murind astfel, într-o anumit m sur , dimensiunea lor discursiv . Corpusul analizat este alc tuit din 2074 de contexte antonimice, extrase din *Dic ionarul de antonime* (Marin Buc 2007), apar înând preponderent discursului literar, tiin ific, filosofic, aforistico-paremiologic i publicistic. În opinia noastr , descrierea antonimiei sub aspect func ional relev poten ialul sintactic-combinatoriu i cel contextual-semantic al cuplurilor antonimice în cadrul discursului, sco ând în eviden i unele aspecte legate de comunicarea interuman i oferind instrumente viabile pentru întocmirea adecvat a dic ionarelor de antonime, dar i a altor inventare lexicografice.

Cuvinte-cheie: discurs, antonime canonice, context antonimic, categorii func ionale, antonimie discursiv

Conceptele „limb ”, „sistemul limbii”, „limbaj”, „uz”, „discurs” au fost i sunt îndelung discutate i studiate. Din larga palet de viziuni asupra acestor concepte, ne însu im concep ia integratoare a savantului rus M. Bahtin care, într-un studiu despre discursul în roman, aduce în discu ie problema limbajului, definit „... ca un limbaj *saturat ideologic*, ca o concep ie despre lume i chiar ca o opinie concret care asigur un *maximum* de în elegere

reciproc în toate sferele vieii ideologice¹ (s.a.), subliniindu-i astfel baza filosofică și, în general, extralingvistică. Determinantul adjectival „ideologic” îl înlocuim, prin prisma direcției cognitive, ca sinonim pentru „conceptual” sau „logico-conceptual”, înlocuind astfel perceperea sa ca instrument al marxismului.

În viziunea bahtiniană, limbajul, sinonim cu discursul, are două coordonate esențiale: *stratificarea*, ce implică bazele dialectale, dar și socio-conceptuale, și *plurilingvismul*. Practic, plurilingvismul derivă din stratificarea postulată. Plurilingvismul este în esență ansamblul de limbaje („de grup social, profesionale, de gen, al generațiilor etc.”), analizabile diacronic și sincron, care sunt supuse, aparent paradoxal și antinomic, în același timp, unui „proces de centralizare și de unificare verbal-ideologică”, precum și unui „proces de decentralizare și de separare”².

Stratificarea este o sumă de stratificări și a „substratificărilor” („substratificarea” conține alte limbaje), conform figurilor de mai jos, cu excepția nucleului, ce reprezintă limbajul comun. În schemele date de noi, reprezentarea limbajelor este arbitrară și nepuizată.

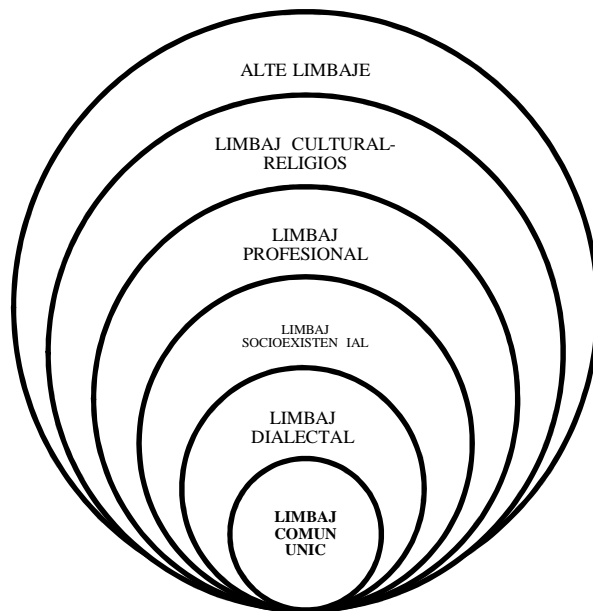

Fig. 1. Stratificarea plurilingvă bahtiniană

¹ M. Bahtin, *Probleme de literatură și estetică*, București, Editura Univers, 1982, p. 124.

² *Ibidem*, p. 125.

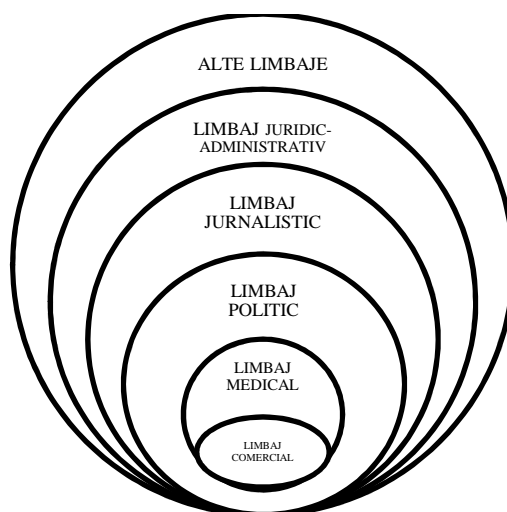

Fig. 2. Substratificarea limbajului profesional

În consecință, *discursul* se caracterizează prin varietatea limbajelor/ discursurilor și a „sublimbajelor”, prin îmbinarea limbajelor (fig. 2, fig. 3), prin variabilitate, prin unicitatea dat de actul verbal real, concret, prin conceptualizarea lingvistică și extralingvistică (sociolingvistică, etnolingvistică, psiholingvistică etc.), prin sistematizarea și desistematizarea cognitiv-lingvistică, în același timp. De aceea, M. Bahtin pledează pentru cercetarea „vieții și a comportamentului discursului în universul plurilingvismului”³, ceea ce nu este altceva decât examinarea faptelor reale de limbă, a „discursului viu”, conglomerat de limbaje. Aceste idei postulate de Bahtin ni se par a fi cadrul și suportul teoretic general, pe care îl descriu și îl detaliază actualele teorii lingvistice, prin investigarea aspectelor pragmatice, particulare de realizare a enunțului real, nu virtual, din gama celor mai diverse discursuri: publicistic, comercial, politic, economic etc. De asemenea, trebuie spus că limbajul este un produs al diferitelor coduri: verbal, simbolic, cromatic, floral etc. În plus, „... limbajul (sau *discursul*, ad.n.) este un ecran proiectiv care ne ajută să deslușim nu numai stările prezente, ci și să descifrăm și istoria devenirii speciei umane”⁴ (s.n.).

Viziunii bahtiniene asupra discursului, ca și viziunii lui L. A. Cerba „limbă – material lingvistic – vorbire/ limbaj”, și se afliază și G. N. Manaenko, care privind limbajul/ discursul ca formă de comunicare, delimitează: *discursuri instituționalizate* (tehnific, politic, militar etc.), *discursuri intenționale* (propagandistic, conflictual, de amenințare etc.), *discursul personal* (discursul lui Pușkin, al lui Dostoievski, al lui Maiakovski etc.), *discursul*

³ *Ibidem*, p. 125.

⁴ I. Evseev, *Semantica verbului*, Timișoara, Editura Facla, 1974, p. 29.

*simboli tilor, al postmoderni tilor, dar i pe alte baze, spre exemplu, discursul sovietic vs. discurs postsovietic*⁵ etc.

Afinitatea dintre viziunea bahtinian i cea a cognitivilor, a pragmaticienilor, a post-structuraliilor în general, este major , întrucât concep iile lor asupra limbii i asupra discursului sunt asem n toare, ca i scopul urm rit i parte a metodelor de investigare; difer doar prin modalitatea deosebit de expunere a cunoscutului savant, care adopt un stil aproape filosofico-metaforic. Unii cercetori, imputându-i latura ideologico-marxist din motive, credem, extra tiin ifice, doresc s minimalizeze rezultatele savantului rus. De fapt, to i cei care sunt con tien i de importan a teoriilor sus inute de Bahtin fac trimiteri spre polifonia lingvistic , pluritatea vocilor, discursul romanesc, dialogism i spre alte concepte bahtiniene.

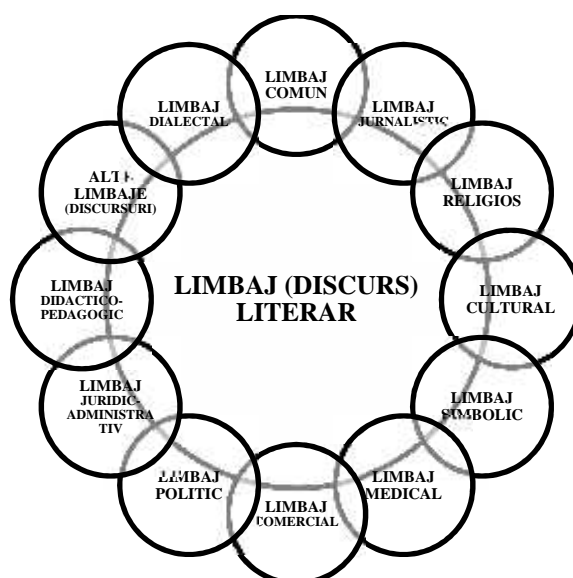

Fig. 3. Stratificarea i interconexiunea limbajelor

Sesizându-se astfel incapacitatea de surprindere adecvat a sistemului limbii i, mai ales, a discursului real doar cu metodele lingvisticii formal-traditionaliste (fapt constatat de Bahtin, deci înc de la începuturile structuralismului), se recurge la o viziune integralist , ce presupune luarea în considera ie i a teoriilor, i a rezultatelor tiin ifice ale unor domenii extralingvistice ca: filosofia, psihologia, logica, sociologia, antropologia etc.

Cea mai nou tendin în studiul lingvistic o reprezint cercetarea func ional-cognitiv de descriere a fenomenelor lingvistice, ce are în vedere existen a a cel pu în 3 tipuri de contexte, în opinia cognitivistului american R. Langacker, care distinge: *contextul sistemic* (nivelul sistemului lingvistic), *contextul situa ional* (latura pragmatic), *contextul*

⁵ G. N. Manaenko, *Koordinaty ponjatija «discurs»*, în *Discurs, concept, žanr: kollektivnaja monografija*, red. M. Ju. Oleškov, Nižnij Tagil, 2009, p. 31-32.

*sintagmatic*⁶ (latura înbin rilor lexicale). Cele trei componente sau dimensiuni ale actului verbal se afl în aten ia speciali tilor, care ajung s dezvolte diverse teorii despre limbaj, ce sunt aservite unor domenii precum: lingvistica integralist (integral), lingvistica textului, lingvistica cognitiv , semantica cognitiv , lingvistica enun ului, pragmatica lingvistic , pragmastilistica, pragmasemantica etc. Linia de demarcae între aceste domenii este foarte elastic , încât se observ intersectarea i contaminarea acestora la nivelul conceptual (ideologic), metodologic, terminologic etc. Bun oar , „... pragmaticienii urm resc actualizarea sensului enun ului ca rezultat al corel rii factorilor lingvistici cu numero i factori extralingvistici, precum: natura contextului de comunicare, statutul interlocutorilor, rela ia de comunicare, particularit ile enun rii etc.”⁷. La aceste preciz ri, ad ug m punctul de vedere al Diane Blakemore conform c ruia „... it is impossible to have a view of pragmatics without having a view of semantics, or vice versa”⁸, ceea ce ni se pare o viziune obiectiv i profitabil de ambele p r i, cu atât mai mult cu cât această constatare reprezint o realitate ce nu poate fi negat .

În acest context, al existen ei diverselor teorii i concep ii asupra segmentului func ional, noi ne situ m pe linia descris în lingvistica cognitiv i în pragmalingvistic , f r ca s neglijm ideile unor importan i cercet ori ai limbajului, asocia i cu alte direc ii.

*Discursul*⁹ este, în opinia noastr , scris sau oral, alc tuit din o secven de enun uri¹⁰, ceea ce presupune redarea unui mesaj verbal cu ajutorul mijloacelor lingvistice (a diferitelor tipuri de limbaje i coduri), dar care se sprijin i pe fapte extralingvistice. De pild , ocupându-se de semantica modalit ii, întemeiat pe principii logice, lingvistice i pragmatice, Mirela Borchin prezint modalizatorii enun ului lingvistic ca fiind: „... unit i lexicale (adverbe de modalitate, verbe semiauxiliare de modalitate), categoriale (moduri verbale personale), paraverbale (intona ie, tempo, accent, ritm etc.) i nonverbale (mimic , gesturi, posturi)”¹¹ i trateaz *in extenso* modalizatorii verbali ai limbii române, pe care îi clasific în: alethici, epistemici, deontici, axiologici, volitivi etc. Demersul întreprins de cercet toare înf i eaz complexitatea comportamentului lingvistic i extralingvistic al interlocutorilor, ceea ce arat necesitatea abord rii interdisciplinare a discursului.

În LES¹², bun oar , N. D. Artjunova prezint *discursul* doar ca act de limbaj nemijlocit legat de aspectul cotidian-existen ial, la care concur diver i factori extralingvistici: pragmatici, socioculturali, psihologici, paralingvistici etc. În final, în elegem c *discursul* ca limbaj / act de limbaj / vorbire este extrem de complex, ca dovad numeroasele teorii legate de acesta.

⁶ R. W. Langacker, *Foundations of Cognitive Grammar*, vol. 1, Stanford, Stanford University Press, 1987, p. 401-408.

⁷ Mirela-Ioana Borchin, *Semantica modurilor incertitudinii*, [Timi oara], Editura Excelsior Art, 2011, p. 47.

⁸ Diane Blakemore, *Relevance and Linguistic Meaning: The Semantics and Pragmatics of Discourse*, New York, CUP, 2002 (google books), p. 59.

⁹ Excludem viziunea adoptat , uneori, în analiza discursului, unde „discursul” este v zut ca unitate de lucru, perceput ca întreg, nereductibil la enun uri (cf. Anne Reboul, J. Moeschler, *Pragmatica discursului: de la interpretarea enun ului la interpretarea discursului*, traducere de I. Antoniu, [la i], Editura Institutul European, 2010).

¹⁰ Cf. Doina Comlo an, Mirela Borchin, *Dic ionar de comunicare (lingvistic i literar)*, vol. al II-lea, Timi oara, Editura Excelsior Art, 2003, p. 123.

¹¹ Idem, *ibidem*, p. 60.

¹² N. D. Artjunova, *Diskurs, în Lingvisti eskij enciklopedi eskij slovar’ (LES)*, sub red. Jarceva, V. N., M., 1990, p. 136-137.

elul studiului de față este de a investiga cum se manifestă relațiile antonimice la nivelul discursiv și ce funcții îndeplinesc în discurs.

În acest sens, cercetătoarea Angela Bidu-Vrănceanu remarcă impactul deosebit pe care îl are fenomenul antonimic în viața cotidiană¹³. Sesizând dinamica semantică actuală, Bidu-Vrănceanu precizează că, în discursul actual, se dezvoltă sensuri noi (evidența intersecțiilor tipurilor de discurs / limbaj), care se sprijină pe relațiile de sinonimie și de antonimie, dar care nu au anse de fixare, sedimentare în limbă, decât în cazul unei contextualizării frecvente și stabile. Se dau ca exemplu termenii „transparent” și „transparen”, care cumulează un „sens specializat politic” pe baza raporturilor de antonimie, în cazul termenului de „corupție” și al sintagmei „lipsă de transparență”, contribuind la ivirea unor „noutăți lexicale pariale sau a resemantizărilor”¹⁴. De fapt, considerăm că aici este vorba de frame-uri conceptuale antonimice, *i.e.* de o structurare antonimică a discursului politic, recunoscut fiind înclinarea spre contrast sau spre modele duale de tipul *de stânga-de dreapta* („O stângă daneză pentru Ponta și o dreaptă germano-olandeză pentru Crin”, EVZ, 9 martie 2013; „Barbut politic, nici de dreapta nici de stânga”, EVZ, 23 ian. 2013), întrucât conceptele „transparență” și „corupție”, manifestând o oarecare interdependență, înglobează, fiecare în parte, o serie de sensuri, care devin recognoscibile, deocamdată, numai contextual: *transparență* se descrie prin *sincer, deschis, cinstit, corect, moral, necorupt, legal*¹⁵, iar *corupție*, prin contrast, înseamnă *neonest, necinstit, incorect, imoral, corupt, ilegal*. În definitiv, am putea susține că ne aflăm în fața unui *concept antonimic ocazional* cu tendința de a câștiga stabilitate în planul sistemic, întrucât, în plan discursiv, ni se pare că este extrem de stabil. Firește, datorită faptului că, în ultimul timp, tot mai mulți oameni sunt consumatori și propagatori de informație politică și economică, acest contrast se asimilează automat: *transparență-corupție*.

De obicei, de regulă, știm definiții, *antonimia discursivă reprezintă, în opinia noastră, manifestarea antonimelor la nivelul discursiv-contextual, care, în funcție de anumiți parametri și factori comunicationali și necomunicationali, pot fi de natură uzuală sau ocazională*. Însă, trebuie să facem precizarea că, după părerea noastră, *antonimia contextuală* nu este un concept sinonim cu *antonimia discursivă*, ci *antonimia contextuală* este parte a *antonimiei discursive*, întrucât contextului sau enunțului îi sunt specifice atât antonimele canonice, cât și cele necanonice, deci, ocazionale, contextuale.

Studiul antonimiei discursive cu instrumentele noilor teorii ale limbajului se află în stadiul de inițiativă tiințific în literatura de specialitate, mai ales în ceea ce privește limbajul cotidian. Astfel, noi avem cunoștințe de existența unei teze de doctorat cu tema *Antonimia discursivă ca reflectare a tabloului cotidian al lumii (cu referire la limba engleză)*¹⁶, al cărei rezumat îl cunoaștem, și de câteva articole sporadice în limba rusă. Din rezumatul tezei amintite, am desprins că autoarea rusă este interesată, îndeosebit, de legătura

¹³ Angela Bidu-Vrănceanu, *Dinamica cuvintelor românești din 1990 până în 2002* (<http://ebooks.unibuc.ro/filologie/dindelegan/23.pdf>), 2002.

¹⁴ Mioara Avram, *apud* Angela Bidu-Vrănceanu, *op. cit.*

¹⁵ Cf. Angela Bidu-Vrănceanu, *op. cit.*

¹⁶ Ju. O. Novikova, *Re evaja antonimija kak otkrazenie obydennoj kartiny mira (na materiale amerikanskogo varianta anglijskogo jazyka)*, rezumatul tezei, Sankt-Petersburg, 2010.

dintre antonimie și bazele ei logice și cognitive, care contribuie la funcționarea antonimelor în discurs, și, mai puțin, de mecanismele ei discursiv-pragmatice, tributare, fără îndoială, și proceselor cognitiv-afective. De altfel, lucrarea nu utilizează orientarea și strategiile de investigare ale lingvisticii pragmatic-enuciative sau ale analizei corpusului, ci urmează, parțial, practicile specifice lingvisticii cognitive. În acest studiu, se examinează latura cognitiv-afectivă ce declanșează apariția cuplului antonimic în discurs și nu resorturile pragmatic-funcționale.

Contrar acestei orientări, se situează studiul monografic *Antonymie – phénomène discursif*¹⁷, pe care îl reținem și care, deși se axează pe antonimia discursivă¹⁸ în limba franceză, conține și unele trimiteri la limba română. Cercetarea este complexă, instrumentarul lingvistic și teoriile utilizate apar în lingvistică enunțială, dar și pragmalingvistică sau sociolingvistică¹⁹, iar materialul analizat se bazează pe date reale, empirice.

Pe lângă studiile amintite, baza teoretică pentru cercetarea noastră a constituit-o, mai cu seamă, un articol²⁰ în care este prezentată o analiză contrastivă a relației funcționale dintre membrii perechii antonimice în limbile engleză și suedeză. Autorii articolului fac parte dintr-un grup de cercetători interesați de problemele de lexicologie, mai cu seamă de *antonimie*: Steve Jones, M. Lynne Murphy, Caroline Willners, Carita Paradis. De fapt, aceștia sunt autorii celor mai recente monografii și studii lingvistice, legate de *antonimie*²¹.

În articolul la care facem referire, se pornește de la premisa că antonimele funcționează diferit în discurs, în limbi diferite. Autorii au în vizor doar enunțurile care conțin explicit cuplurile antonimice, cu scopul de a desluși contrastul funcțional al membrilor antonimici în diverse ipostaze discursive. Această optică în studiul antonimiei oferă o nouă perspectivă asupra perechilor canonice²² în contextele reale ale vorbirii, lămurindu-se dimensiunea lor discursivă. Ca urmare a analizei unui corpus important de enunțuri din publicistică, autorii studiului au stabilit următoarea tipologie antonimico-discursivă, la nivelul relaționării funcționale-semantice dintre termenii opozabili:

¹⁷ Sonia Berbinski, *Antonymie – phénomène discursif*, [București], Editura EUB, 2008.

¹⁸ În accepțiunea autoarei, *antonimia discursivă* este produsul actului de limbaj cotidian.

¹⁹ *Ibidem*, p. 9.

²⁰ Lynne M. Murphy, Carita Paradis, Caroline Willners, S. Jones, *Discourse functions of antonymy: a cross-linguistic investigation of Swedish and English*, în „Journal of Pragmatics”, 41 (11), 2009, p. 2159-2184.

²¹ Cf. S. Jones, *Antonymy: a corpus-based perspective*, Routledge, 2002; S. Jones, *Opposites in Discourse: a comparison of antonym use across four domains*, în „Journal of Pragmatics”, 39, 2007, p. 1105-1119; M. Lynne Murphy, *Semantic Relations and the Lexicon: Antonymy, Synonymy, and Other Paradigms*, Cambridge, CUP, 2003 (google books) .a.

²² M. Lynne Murphy (2003) a introdus sintagmele operaționale „canonical antonyms” și „non-canonical antonyms”.

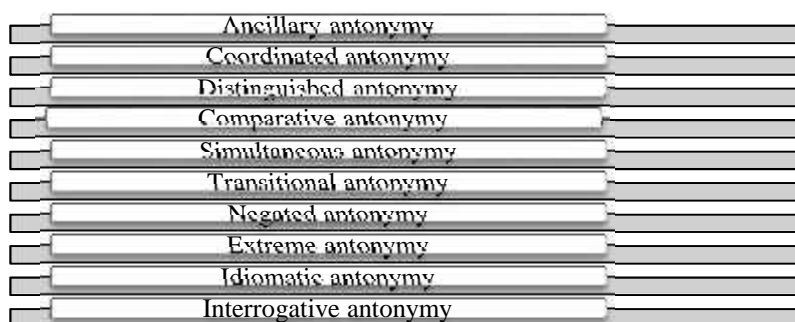

Fig. 4. Categoriile func ionale ale antonimiei, stabilite de lexicologii englezi (Murphy *et al.* 2009)

În consecin , vom adopta i noi această tipologie, cu mici modific ri, unele determinate de specificul limbii române, în vederea prezent rii categoriilor func ionale ale antonimiei din discursul românesc. Preciz m, îns , c exist deja studii de tip structuralist²³ sau de tip lingvistic-computa ional²⁴ care urm resc „dinamica antonimelor în context”, adic func ionalitatea perechii antonimice, cu reliefaea, îndeosebi, a structurii sintactice. Spre exemplu, în studiul monografic al lui R. Sârbu întâlnim „contextele antonimice (tipice)”, care au fost împ r ite în *contexte antonimice diagnostice (predictive)* i *nediagnostice (nepredictive)*²⁵, c rora li s-au ad ugat o serie de subtipuri, eviden iate prin structura lor sintactic , al c ror pattern este prezentat astfel: *A i B; i A i B; A sau (ori) B; decât A, mai bine B* etc.

Cel mai recent studiu românesc despre antonimie la nivel contextual este cel al cercet toarei Verginica Barbu Mititelu²⁶ care, cu instrumente mai noi, identific un corpus important de antonime din domeniul publicistic, pe baza c ruia, în esen , va confirma rezultatele ob inute de M. Buc i R. Sârbu, la care va ad uga num rul de ocuren e, important într-o statistic , dar relevant i din punctul de vedere al identific rii unor pattern-uri antonimico-lingvistice.

Totu i, noi prelu m clasificarea lexicologilor englezi care au avut ideea de a denumi exact i de a grupa concret manifestarea antonimiei la nivel discursiv, pornind de la precizarea f cut de ace tia c antonimele reiterative în discurs nu sunt neap rat încadrabile

²³ M. Buc , I. Evseev, *Probleme de semasiologie*, Timi oara, Editura Facla, 1976, p. 181-194; R. Sârbu, *Antonimia lexical în limba român* , Timi oara, Editura Facla, 1977, p. 219-236; Angela Bidu-Vr nceanu, Narcisa For scu, *Modele de structurare semantic : cu aplica ii la limba român* , Timi oara, Editura Facla, 1984; Angela Bidu-Vr nceanu, Narcisa For scu, *Limba român contemporan . Lexicul*, [Bucure îi], Editura Humanitas Educa ional, 2005; Gh. Bârlea, *Contraria latina. Contraria romanica (Sistemul antonimelor în limba latin i reflexele sale în limbile romanice)*, Bucure îi, Editura All Educational, 1999, p. 126-143.

²⁴ Verginica Barbu Mititelu, *O perspectiv contextual asupra antonimiei*, în „Limba român : controverse, delimit ri, noi ipoteze (I). Actele celui de-al 9-lea Colocviu al catedrei de limba român (Bucure îi, 4-5 dec. 2009)”, ed. Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Al. Nicolae, [Bucure îi], Editura EUB, 2010, p. 183-190.

²⁵ R. Sârbu, *op. cit.*, p. 220.

²⁶ Verginica Barbu Mititelu, *op. cit.*

unui anumit frame sintactic²⁷, cu toate că, în final, vor recunoaște că există și unele modele specifice (pattern) și că acestea „... carry a contrastive meaning”²⁸. Ca urmare, vom avea în vedere și rezultatele obținute de specialiștii români cu privire la contextele antonimice²⁹, ca și concepția cercetătorului român D. Irimia³⁰ asupra raporturilor de coordonare cu dezvoltare infrapropozițională care ne oferă suportul teoretic în determinarea tipurilor de coordonare și de conectori.

În consecință, vom exemplifica fiecare dintre tipurile de categorii funcționale ale antonimiei în limba română. Pentru ilustrarea acestora, am decis să verificăm un corpus de 2074 de unități, utilizat în *Dicționarul de antonime*³¹.

De la început, trebuie să precizăm că vom urmări ca, în enunțurile analizate și grupate, contextul antonimic să respecte ideea de *simultaneitate*, *similitudine* și *continuitate semantică*³², care definesc în mod esențial relația de opoziție logico-semantică.

Corpusul analizat al dicționarului românesc aparține preponderent discursului literar, tiințific, filosofic, aforistic-paremiologic și publicistic. Prin urmare, se poate spune că, într-o anumită măsură, rezultatele obținute pot suferi modificări în momentul în care această analiză tipologică se face pe un corpus exclusiv de natură cotidian-coloquial. Totuși, suntem convinși că diferențele nu sunt mari, cu excepția procentului contextelor antonimice frazeologice.

În limba română, am stabilit următoarea tipologie a categoriilor discursive ale antonimiei:

- *contexte antonimice coordinative* (CACoord);
- *contexte antonimice auxiliare* (CAAux);
- *contexte antonimice ale negării* (CAN);
- *contexte antonimice tranzitive* (CAT);
- *contexte antonimice comparative* (CAComp);
- *contexte antonimice distinctive* (CAD);
- *contexte antonimice simultane* (CASm);
- *contexte antonimice interogative* (CAI);
- *contexte antonimice alternative* (CAAlt);
- *contexte antonimice frazeologice* (CAF);
- *contexte antonimice extreme* (CAE)

În categorisirea funcțiilor antonimico-discursive, am preferat să apelăm la sintagma „context antonimic”, mult mai uzitat în literatura de specialitate română.

A adară, față de clasificarea din studiul englezesc, am delimitat în plus CAAlt (aici, cu puține exemple, dar, în limbajul cotidian, am remarca o poziție destul de importantă a acestor enunțuri). De asemenea, susținem că există și o categorie a *contextelor antonimice asociative* (CAAsoc), reprezentată de frame-uri ca: *sinteza lui A cu B*; *îmbinarea lui A și B*, *A*

²⁷ Murphy *et al.*, *op. cit.*, p. 2160.

²⁸ *Ibidem*, p. 2162.

²⁹ M. Bucuș, I. Evseev, *op. cit.*; R. Sârbu, *op. cit.*; Gh. Bârlea, *op. cit.*; Verginica Mititelu Barbu, *op. cit.*

³⁰ D. Irimia, *Gramatica limbii române*, ed. a II-a, Iași, Editura Polirom, 2004.

³¹ M. Bucuș, *Dicționar de antonime*, București, Editura VOX, 2007. Mai departe DA.

³² Cf. D. Irimia, *op. cit.*, p. 503-504.

se îmbin / se asociaz cu B (cf. „*noul se îmbin armonios cu vechiul*”) etc., dar care nu au fost identificate în corpusul investigat.

În loc de „idiomatic antonymy”, utilizăm CAF, unde am încadrat doar structurile frazeologice, pe când proverbele și zicatoriile (ca și aforismele, citatele, maximele etc.) le întâlnim în alte categorii discursive: CACoord, CAAux, CAN, CAT, CASim, mai cu seamă în CAComp. Aici, punctul nostru de vedere diferă de cel al lexicologilor englezi, întrucât am considerat că nu putem reuni toate tipurile de idiomuri (unități frazeologice, unități paremiologice etc.) în aceeași categorie.

Spre deosebire de lexicologii englezi, care au stabilit două clase³³ – majore și minore, noi vorbim de 3 – mari, medii și mici, explicația fiind legată de faptul că unele dintre clasele mici pot migra spre cele medii, iar cele medii pot regresa spre cele mici, în funcție de corpusul examinat. Totodată, clasele mari (CACoord, CAAux) vor rămâne aceleași, dat fiind și numărul mare de frame-uri sintactice ce le generează, ordinea lor alternând în funcție de materialul analizat.

Se cuvine să facem unele precizări cu privire la frame-urile structural-semantice incluse în această tipologie funcțională și aferente fiecărui tip în parte.

În primul rând, în corpusul studiat, am întâlnit contexte proverbiale sau neproverbiale care erau caracterizate de *asemănare semantică neomogenă sau eterogenă*, prin care noi înțelegem că perechea antonimică se realizează într-un *plan semantic-referențial eterogen*, ceea ce înseamnă înșelăciune sunt, totuși, contractate relații antonimice: „Cum veni toamna, zburai și eu din câmpiile cele friguroase, brumatece și întinse în camera din București, din etagiul al treilea, *cald și mic*” (DA: 42); „*Modestia chibzuit înfruntă trufia nesbuit și o pune cu fruntea în pulbere*” (DA: 49). Am remarcat, de asemenea, că acestea sunt contexte ce se încadrează, de obicei, în CAAux.

Precum lingviștii englezi, deși, inițial, s-a crezut de aceea că nu trebuie să se întreprindă clasificarea luând în considerare și structura sintactică, am considerat că „scheletul” formal-sintactic, care practic susține enunțul, este important. Cu toate acestea, configurația sintactică nu a avut un rol decisiv în categorisirea enunțurilor, după cum reiese din delimitările următoare, cu precizarea că sunt înregistrate doar structurile sintactice prezente în materialul cercetat:

■ în tipul CACoord, s-au încadrat construcțiile sintactice:

A și B; A ca și B; i A și B; A sau (ori) B; sau (ori, fie) A sau (ori, fie) B; A dar (iar, înșelăciune) și B; (tot) atât A, (pe) cât și B; A ca și B; nici A, nici B; A, pe când B; A, B, contribuind la neutralizarea opozițiilor, indicând totalitatea componentelor; aici, într-o coordonare prin juxtapunere („Singular s-a încurcat, singular s se descurcă” (DA: 159)), coordonarea adversativă, coordonarea copulativă;

■ în tipul CAAux, sunt prezente:

A dar (iar, înșelăciune) B; A sau (ori) B; A, B, X este A, iar Y, dimpotrivă, e B; (când a existat o antonimie adițională, prin simularea unui paralelism sintactic);

■ în tipul CAN, ce exprimă negarea unuia dintre membrii antonimici, sunt prezente:

A, dar (iar, și) nu B; nu A, ci (dimpotrivă, ba) B; nu A, dar nici B; nici A, nici B; X nu este A, ci, dimpotrivă, B;

■ în tipul CAT, ce exprimă tranziția (trecerea) de la un termen la altul, sunt prezente:

³³ Clasele rezultă în urma statisticii lor cantitative.

dînspre A spre B; din A în B; (treceea...) de la A la B; A s-a transformat (s-a convertit, s-a schimbat, a degenerat...) în B; A devine (trece în, se schimb în, duce la... B; A se na te din B; din A se arat (iese...) B; dup A vine (urmeaz ...) B; preschimbare A în B;

■ de tipul CASim, in frame-urile:

A, (dar) în acela i timp, B; A, B, în acela i timp; A deopotriv B; cum A, a a B, (în) A e (înseamn , are...) B; i A i B;

■ CAAlt este reprezentat de:

(nici) când A, (nici) când B; ba A, ba B, mai ales când sunt înso ite de aici, acum, ca „m rci distinctive desemantizate ale coordon rii alternative”³⁴;

■ CAE sunt reprezentate de:

nici A, nici B; nici nu (c) A, nici nu (c) B; A sau (ori) B;

■ CAD sunt reprezentate de:

distinc ia (diferen a, opozi ia, contradic ia, grani a, contrazicerea, dispropor ia, dezechilibrul ...) dintre A i B; A fa de B; A în (prin) contrast cu B; a oscilat (a pendulat ...) între A i B, în loc de A, B (A în loc de B); A formeaz o opozi ie cu B;

■ CAComp sunt reprezentate de:

mai bine A decât B; A în (prin) compara ie cu B; A comparat cu B, A e superior (inferior) B;

■ CAI sunt reprezentate de:

A sau (ori) B?; A, B?; A?B?;

■ CAF reprezint , de fapt, antonimele frazeologice; ele au o frecven extrem de redus în corpusul dic ionarului românesc. Convingerea noastr este, îns , c AF sunt frecvent întâlnite în discursul cotidian³⁵.

Prin urmare, dac , de pild , lu m forma sintactic A sau (ori) B, observ m c aceasta se reg se te în CACoord, CAAux, CAE, CAI, pe care le exemplific m cu urm toarele contexte antonimice preluate, de aceast dat , din discursul jurnalistic actual românesc:

CACoord: *V invit s descoperim împreun ce înseamn noțiunea de "bine" sau "r u".* (Utile copii)

CAE: *eram angaja i la stat sau la particular* (TVR, 13.04.2013)

CAI: *Sunt perfec ionist. E bine sau r u?* (Click S n tate); *BINE SAU R U? COMANDO de lichidare a zeci de câini maidanezi.* (EVZ); *E BINE sau R U s lucrezi împreun cu partenerul t u?* (EVZ); *Este bine sau r u c avem o majoritate solid ?* (EVZ); *Se închid fabricile auto. E bine sau r u pentru România ?* (EVZ); *E bine sau r u s te mu i din Moldova spre România?* (Spre Vest).

De asemenea, rela iile antonimice se pot depista mai lesne de cercet ori cunoscând tiparele sintactice la care ader paradigma antonimic , mai ales când intervin antonimele ocazionale. Spre exemplu, probând CAD cu frame-ul în loc de A, B (A în loc de B), am reu it s identific m numeroase contexte de acest gen în discursul actual românesc (din media), unde putem s spunem c apare o opozi ie de tip logico-semantic ocazional, determinat de realitatea imediat : „în loc de soare, în acest weekend vom avea fulgi” (Protv, 19.03.2013), „au ajuns la morg , în loc de nunt ” (Protv); „palme în loc de medicamente într-un spital

³⁴ Cf. D. Irimia, *op. cit.*, p. 500.

³⁵ Vezi i Daniela Gheltofan, *Phraseological antonymy in Romanian. Theoretical and practical considerations*, în „Professional Communication and Translations Studies”, nr. 6 (1-2), 2013, p. 95-108.

sibian” (Protv); „profesorii primesc *explica ii* în loc de *banii*” (România liber , 12. 03.2013); „o *floare* în loc de *amend* ” (9.03.2013, Zi de zi Mure); „*m r i or* în loc de *amend* pentru oferi ele din Re i a” (1.03.2013, Adev rul) etc.

În tabel, dup ce am grupat fiecare context antonimic în categoria aferent , apar urm toarele date ca produs al corpusului analizat:

CATEGORIILE DISCURSIVE (FUNC IONALE) ALE ANTONIMIEI	Exemple în limba român	Ocuren a în limba român (procentaj)
CACoord	„Eroul negativ este o posibilitate tot atât de real ca i eroul pozitiv.” (DA: 214);	1035 (49,90%)
CAAux	„Cruzimea e la oamenii de rând un defect, iar blânde ea o calitate.” (DA: 37);	538 (25,94%)
CAN	„Doi oameni sunt prieteni nu când se aseam n , ci când se disting.” (DA: 28);	124 (5,97%)
CAT	„Defectele dispar toate i devin calit i.” (DA: 43)	113 (5,44%)
CAComp	„Mai bine s fie un popor incult i s rac, dar cinstit decât un popor cult i bogat, dar corupt.” (DA: 70);	73 (3,51%)
CAD	„Dispropor ia dintre infinitatea lumii i finitatea omului este un motiv serios de disperare.” (DA: 115)	63 (3,03%)
CAE	„Nu mai ador, nu mai detest.” (DA: 16);	57 (2,74%)
CASim	„O dat cu binele s-a n scut i r ul.” (DA: 34)	40 (1,92%)
CAI	„Cine e mai liber, omul comun sau omul extraordinar?” (DA: 54);	11 (0,53%)
CAAlt	„Timp de zece ani apoi, coala vie ui a a cum putu, când deschis , când închis ” (DA: 83);	10 (0,48%)
CAF	„M-a f cut din om, neom.” (p. 202); „S faci noaptea zi i ziua noapte.” (DA: 266)	3 (0,14%)

Datele ob inute sunt certificate, într-o anumit m sur , i de studiul Verginica i Barbu Mititelu³⁶ care identific 661 de contexte antonimice cu frame-ul sintactic *A i B* (22%), precum i 632 de ocuren e dup frame-ul *A sau B* (21%) din 3000 de enun uri, întrucât cele dou frame-uri se reg sesc cel mai adesea în clasificarea noastr în categoriile CACoord i CAAux. Ad ug m faptul c autoarea studiului nu a luat în calcul enun uri ca: „Filmul va urm ri evolu ia unei echipe de amatori care, pe m sur ce *câ tig* tot mai multe meciuri, *pierde* spiritul de echip i prietenia care i-a legat la început”³⁷ (s.n.), considerând c

³⁶ Verginica Barbu Mititelu, *op. cit.*, p. 186.

³⁷ *Ibidem.*

termenii antonimici, aflându-se „la distanță mai mare unul de cel alt”, nu formează un context antonimic. Subscriem la această decizie cu precizarea că aceste contexte antonimice există numai în situația în care sunt în contact nemijlocit. Totuși, în contextul dat ca exemplu de cercetare, chiar dacă termenii nu sunt în contact direct, putem vorbi de un enunț antonimic, fiind chiar un caz tipic, despre care noi spunem că este realizat într-un *plan semantico-referențial eterogen*. A adăugăm, este drept să considerăm că distanța considerabilă dintre co-antonimi subminează a priori „coeziunea antonimică”³⁸, dar, aici, nu este cazul.

Distribuția categoriilor discursive ale contextelor antonimice apare în următoarea diagramă, care, totodată, arată, pentru noi, rolul antonimiei în discurs, ca urmare, preferința vorbitorului pentru un anumit model de conduită verbală, dar și mentală.

Cele două categorii principale sunt CACoord și CAAux; clasele medii sunt CAN, CAT, CAComp, CAD; clasele mici sunt CAE, CASim, CAI, CAAlt.

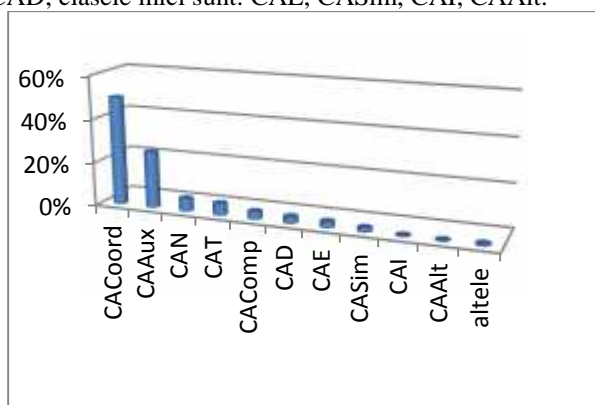

Fig. 5. Diagrama categoriilor contextelor antonimice din limba română

În concluzie, considerăm că această clasificare este deosebit de utilă în stabilirea exactă a raportului funcțional-semantic dintre membrii antonimici, a unor tipare mental-lingvistice în discurs, ca și în identificarea unor contexte antonimice adecvate în cazul concepției unor dicționare. De asemenea, tipologia contextual-funcțională ne-a oferit o imagine mai clară asupra operatorilor antonimici discursivi și a marilor distinctive antonimice.

Bibliografie

- Artjunova, N. D., *Diskurs*, în *Lingvisti eskij enciklopedi eskij slovar'* (LES), sub red. Jarceva, V. N., M., 1990, p. 136-137.
- Bahtin, M., *Probleme de literatură și estetică*, București, Editura Univers, 1982.
- Barbu Mititelu, Verginica, *O perspectivă contextuală asupra antonimiei*, în „Limba română: controverse, delimitări, noi ipoteze (I). Actele celui de-al 9-lea Colocviu al catedrei de

³⁸ N. B. Boeva, *op. cit.*

- limba română (București, 4-5 dec. 2009)”, ed. Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Al. Nicolae, [București], Editura 2010, p. 183-190.
- Bârlea, Gh., *Contraria latina. Contraria romanica (Sistemul antonimelor în limba latină și reflexele sale în limbile romanice)*, București, Editura EUB, 1999.
- Berbinski, Sonia, *Antonymie – phénomène discursif*, [București], Editura EUB, 2008.
- Bidu-Vr nceanu, Angela, *Dinamica cuvintelor românești din 1990 până în 2002* (<http://ebooks.unibuc.ro/filologie/dindelegan/23.pdf>).
- Bidu-Vr nceanu, Angela, For scu, Narcisa, *Limba română contemporană. Lexicul*, [București], Editura Humanitas Educațională, 2005.
- Bidu-Vr nceanu, Angela, For scu, Narcisa, *Modele de structurare semantică: cu aplicații la limba română*, Timișoara, Editura Facla, 1984.
- Blakemore, Diane, *Relevance and Linguistic Meaning: The Semantics and Pragmatics of Discourse*, New York, CUP, 2002 (google books).
- Boeva, N. B., *Grammatičeskaja antonimija v sovremennom anglijskom jazyke*, rezumatul tezei, Timișoara, 2001.
- Borchin, Mirela-Ioana, *Semantica modurilor incertitudinii*, [Timișoara], Editura Excelsior Art, 2011.
- Buc , M., *Dicționar de antonime*, (DA), București, Editura VOX, 2007.
- Buc , M., Evseev, I., *Probleme de semasiologie*, Timișoara, Editura Facla, 1976.
- Comlo an, Doina, Borchin, Mirela, *Dicționar de comunicare (lingvistică și literară)*, vol. al II-lea, Timișoara, Editura Excelsior Art, 2003.
- Evenimentul zilei (EVZ) – evz.ro
- Evseev, I., *Semantica verbului*, Timișoara, Editura Facla, 1974.
- Gheltofan, Daniela, *Phraseological antonymy in Romanian. Theoretical and practical considerations*, în „Professional Communication and Translations Studies”, nr. 6 (1-2), 2013, p. 95-108.
- Irimia, D., *Gramatica limbii române*, ed. a II-a, Iași, Editura Polirom, 2004.
- Jones, S., *Antonymy: a corpus-based perspective*, London, Routledge, 2002.
- Jones, S., *Opposites in Discourse: a comparison of antonym use across four domains*, în „Journal of Pragmatics”, 39, 2007, p. 1105-1119.
- Langacker, R. W., *Foundations of Cognitive Grammar*, vol. 1, Stanford, Stanford University Press, 1987.
- Manaenko, G. N., *Koordinaty ponjatija «discurs»*, în „Discurs, concept, žanr: kolektivnaja monografija”, red. M. Ju. Oleškov, Nižnij Tagil, 2009, p. 15-35.
- Murphy, Lynne M., Paradis, Carita, Willners, Caroline, Jones, S., *Discourse functions of antonymy: a cross-linguistic investigation of Swedish and English*, în „Journal of Pragmatics”, 41 (11), 2009, p. 2159-2184.
- Murphy, M. Lynne, *Semantic Relations and the Lexicon: Antonymy, Synonymy, and Other Paradigms*, Cambridge, CUP, 2003 (google books).
- Novikova, Ju. O., *Re evaja antonimija kak otaženie obydennoj kartiny mira (na materiale amerikanskogo varianta anglijskogo jazyka)*, rezumatul tezei, Sankt-Peterburg, 2010.
- Reboul, Anne, Moeschler, J., *Pragmatica discursului: de la interpretarea enunțului la interpretarea discursului*, (traducere de I. Antoniu), [Iași], Editura Institutul European, 2010.
- Sârbu, R., *Antonimia lexicală în limba română*, Timișoara, Editura Facla, 1977.